

03

งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในอุโบสถวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสาน*

Modern Architecture in the Ubosots of the Forest-Dwelling Monastics in Phra Ajaan Mun Bhuridatta's Line in the Northeastern Thailand

Received: April 28, 2023 | Revised: May 22, 2023 | Accepted: June 6, 2023

DOI: 10.14456/drj.2024.3

ภารณี อินทร์เล็ก**

Paranee Inlek

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต เรื่อง แนวคิดและศิลปกรรมวัดป่าในภาคอีสาน พ.ศ.2490-2560

This paper is a part of PhD dissertation on the topic of "Concepts and Styles of Forest-Dwelling Monastics in Northeastern Thailand B.E.2490-2560.".

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: paranee.kwan@gmail.com โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Doctoral student of Program in Art History, Faculty of Archaeology Silpakorn University. email: paranee.kwan@gmail.com under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Rungroj Thamrungraeng

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์นำเสนอรูปแบบอุโบสถวัดป่าในภาคอีสาน ที่ได้รับอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ช่วงทศวรรษ 2510-2530 เกณฑ์การคัดเลือกพิจารณาจากอุโบสถในวัดที่มีความเกี่ยวข้องพระป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสาน จากการสำรวจอุโบสถที่ได้รับอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มีทั้งหมด 8 แห่ง แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และอุโบสถสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย 1. อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ โดยทั่วไปมีการทำรูปแบบที่สืบเนื่องต่อกันมาจากอาคารไทยประยุกต์ ส่วนงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ปรากฏในอุโบสถรูปแบบนี้ มีการใช้ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาคารภายนอกตกแต่งแบบผนังเรียบเกลี้ยงซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมโมเดิร์น นอกจากนี้ยังพบเทคนิคการออกแบบอาคารให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศ โดยให้ความสำคัญกับด้านการใช้งานและการประหยัดมากขึ้น 2. อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ กลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มงานที่แสดงถึงอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มากที่สุด โดยด้านรูปแบบเริ่มจากการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบสากลมาใช้ ส่วนด้านเทคนิคงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นการให้ความสำคัญกับแนวการออกแบบปัจจัยแวดล้อมที่กลมกลืนกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในภูมิภาค รวมถึงมีการใช้เรื่องแนวความคิด (Concept) เพื่อออกแบบอุโบสถ เกิดการตีความอุโบสถใหม่จากมุมมองสถาปนิก 3. อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยเป็นการผสมระหว่างการนำรูปแบบอุโบสถไทยประเพณี และรูปแบบสิมอีสานมาออกแบบใหม่ โดยใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างที่พบในงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เพื่อให้ลวดลายหรือรูปลักษณ์ของไทยประเพณีไปประดับหรือประกอบอาคารให้ดูเป็นไทยมากขึ้น

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมสมัยใหม่, อุโบสถ, วัดป่า, ภาคอีสาน

Abstract

This article discusses the style of forest temples' ubosots located in Thailand's northeastern region. These temples were influenced by modern architecture during the period of 1967-1987. Only the ubosots in the temples that are related to Phra Ajarn Man Phurittto Forest Monastery in the northeastern region are selected for study. From the survey of ubosots influenced by modern architecture, there are 8 places in total, divided into 3 styles as follows: (1) Applied Thai architecture style ubosots, (2) Modern Thai architecture style ubosots, and (3) Contemporary Thai architecture style ubosots. We can characterize these styles as follows:

1. Applied Thai architecture style ubosots: In general, many ubosots are the continuation of the style of the applied Thai building. The modern architectural feature that appears in this style of ubosot is the rectangular layout. The exterior of the building is decorated with smooth walls, which is a modern architectural style. In addition, building design techniques are found to be consistent with the environment and climate with more emphasis on usability and savings.

2. Modern Thai architecture style ubosots: This group is the group of ubosots that shows the most influence from modern architecture in terms of style, starting from adopting an international style. As for modern architectural techniques, emphasis is placed on the design environment in harmony with regional architectural styles, including using the concept to design the ubosots in line with an architect's interpretation.

3. Contemporary Thai architecture style ubosots: This style is a combination of traditional Thai ubosot style and the Sim Isan pattern, producing a new design by using construction technology found in modern architecture and including traditional Thai patterns or decorative features, making the building look more Thai.

Keywords: modern architecture, ubosot, forest-dwelling monastic, northeastern region

บทนำ

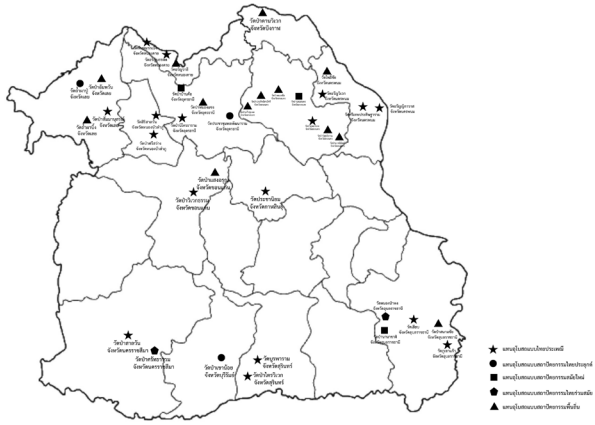
วัดป่าในภาคอีสานเริ่มจากการเป็นสถานที่ในการทำวิปัสสนากรรมฐานของพระกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “พระป่า” โดยสายพระป่าในภาคอีสานที่มีการศึกษาทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพุทธศาสนามากที่สุดคือสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ปรากฏการณ์พระป่าอีสานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ส่งอิทธิพลให้กับคนนอกภูมิภาคอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 26 โดยได้รับความสนใจทั้งการถวายตัวเป็นศิษย์จากบุคคลชั้นสูงในกรุงเทพฯ การได้รับอุปัฏฐากจากข้าราชการที่มาจากกรุงเทพฯ การได้รับกองผ้าป่าจากกลุ่มนายทหารชั้นสูงเพื่อร่วมกันสร้างถวายอุโบสถ หรือแม้กระทั่งในคราวที่พระป่าสายนี้มรณภาพไปแล้ว พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินถวายพระเพลิงเช่นกัน ความศรัทธาทั้งชาวบ้านในพื้นที่และกลุ่มคนต่างถิ่นต่อพระป่าอีสานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทำให้พบเห็นงานศิลปกรรมของวัดป่าที่แปลกตากว่าวัดธรรมดาทั่วไปในท้องถิ่น โดยวัดทั่วไปจะสร้างอุโบสถด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีหรือสถาปัตยกรรมไทยภาคกลางแบบรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีพัฒนาการต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ ที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตกทั้งในรูปและความหมายทางสัญลักษณ์ (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล 2528: 44) จนกระทั่งถูกทำให้เป็นแบบแผนมาตรฐานหรือเรียกว่าอุโบสถมาตรฐานแบบ ก

ข ค สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ประกอบด้วยอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำฐานบัวหรือฐานสิงห์รองรับอาคาร หลังคาทรงจั่วตกแต่งด้วยเครื่องลำยอง แต่อุโบสถวัดป่าในภาคอีสานยังพบรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่รูปแบบไทยประเพณี ทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดอุโบสถรูปแบบอื่นนอกเหนือจากรูปแบบไทยประเพณี มาจากในช่วงทศวรรษ 2510-2530 ทางด้านงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยเกิดพลวัตที่ได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมตะวันตก หลังจากที่วิชาชีพสถาปัตยกรรมเกิดระบบการเรียนการสอนตะวันตกเข้ามาแทนที่การเล่าเรียนแบบสกุลช่างแล้ว สถาปนิกได้อิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) ทั้งด้านรูปแบบ เทคนิค และเทคโนโลยี ตามความรู้ที่ตนได้เรียนมา ทำให้สถาปนิกได้มาออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยอย่างมีข้อจำกัด จึงมีความพยายามปรับประยุกต์งานสถาปัตยกรรมไทยให้เข้ากับบริบทอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมตะวันตกที่แพร่หลายในขณะนั้น

ในขณะเดียวกันการสร้างวัดป่าในภาคอีสานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วงทศวรรษ 2510-2530 ตรงกับช่วงที่พระป่าหลายๆ รูปไม่ได้ออกธุดงค์อันเนื่องมาจากอายุที่มากพรรษา พระป่าได้เปลี่ยนสถานะเป็นเจ้าอาวาสหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงรับอาราธนา จึงมีการสร้างวัดป่าอย่างเป็นหลักแหล่งชัดเจนรวมถึงศิลปกรรม ทั้งที่ในพื้นที่เดิมเคยเป็นเสนาสนะป่า

และสร้างวัดป่าขึ้นมาใหม่ กลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างงานศิลปกรรมวัดป่าคือ กลุ่มชนชั้นสูงและราชสำนักอันเกิดจากในคราวที่พระป่าได้เคยเดินทางเข้า กรุงเทพฯ เกิดสายสัมพันธ์ระหว่าง พระป่าอีสานและพระสายธรรมยุตวัด บวรนิเวศวรวิหาร ซึ่งทำให้ชนชั้นสูงและราชสำนักเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระ ป่าอีสาน (อาสา คำภา 2557: 203) กลุ่มชนชั้นสูงทั้งองคมนตรี ข้าราชการ ก็ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนการก่อสร้าง โดยว่าจ้างให้สถาปนิก เป็นผู้ออกแบบงานศิลปกรรมในวัดป่าแทนที่กลุ่มช่างพื้นถิ่น

ภาพที่ 1 ตำแหน่งวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสาน จำนวน 38 แห่ง

จากการศึกษาอุโบสถวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในภาค อีสาน ทั้งหมด 38 แห่ง (ภาพที่ 1) พบรูปแบบอุโบสถมีทั้งหมด 5 รูปแบบ แบ่งออกเป็นอุโบสถแบบไทยประเพณี 17 แห่ง อุโบสถแบบสถาปัตยกรรม พื้นถิ่น 13 แห่ง อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ 3 แห่ง อุโบสถ แบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ 3 แห่ง อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทย ร่วมสมัย 2 แห่ง

เมื่อพิจารณาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับอุโบสถ เริ่ม ตั้งแต่อนุญาตสวดปาติโมกข์ เป็นอุโบสถกรรมของพระสงฆ์ และให้พระ

สงฆ์ปลงอาบัติ (วิ.มหา.4/133/209) พระพุทธองค์จึงกำหนดให้พระสงฆ์สวดปาฏิโมกข์พร้อมเพรียงกันและกำหนดเขตเพียงอาวาสเดียวเท่านั้น (วิ.มหา.4/136/213) และกำหนดให้มีสมมติสีมา 8 อย่าง ได้แก่ ภูเขา แผ่นหิน ป่า ต้นไม้ หนทาง จอมปลวก แม่น้ำ น้ำ (วิ.มหา.4/138/215) จะเห็นได้ว่าในทางพระวินัยของพระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับสีมาซึ่งเป็นเรื่องของเครื่องหมายกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะใช้สำหรับทำสังฆกรรมมากกว่าอุโบสถ ส่วนอุโบสถในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงประเภทของอุโบสถว่า อนุญาตให้วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น หรือถ้ำ เป็นอุโบสถได้ (วิ.มหา.4/141/217) ดังนั้นรูปแบบอุโบสถทั้ง 5 รูปแบบในวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสาน อาจจะอยู่ในประเภทวิหาร คือ อาคารที่มีหลังคามีปีกสองข้างเป็นหลังคาจั่ว (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และ พระชัยวรวงศ์ อิทฺธิมนฺโต 2565: 169) ส่วนประเภทสีมาที่ใช้เป็นอพัทธสีมา ซึ่งมีทั้งคามสีมา (วิสุงคามสีมา) ทำจากแผ่นหินล้อมรอบอุโบสถ และบางอุโบสถก็ใช้อุทกุกฺเขปสีมาหรือสีมาน้ำ ข้อสังเกตเรื่องการใช้ใบสีมาพบว่า รูปแบบอุโบสถแบบไทยประเพณีจะมีการปักใบเสมาล้อมรอบอุโบสถ 8 ตำแหน่ง ในขณะที่อุโบสถรูปแบบอื่นจะมีไม่ครบตามในอรรถกถาวิธีผูกมหาสีมาที่ระบุว่าสีมาผูกด้วยนิมิต 3 นิมิตขึ้นไป โดยบางแห่งพบแค่เพียง 1 ใบเท่านั้น สันนิษฐานว่าบางอุโบสถที่มีนิมิตไม่ครบนั้นอาจถือเรื่องสีมาป่า(สัตตัพภันตรสีมา) หมายถึงพระสงฆ์อยู่ในป่าให้ถือว่าป่านั้นเป็นสีมา ไม่จำเป็นต้องกำหนดเขตสีมา ดังนั้นการพบใบเสมาเพียงแค่ 1 ใบตั้งอยู่ด้านหน้าอุโบสถจึงอาจใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าอาคารหลังนี้เป็นอุโบสถ ส่วนเรื่องหน้าที่การใช้งานพบว่ามีการใช้งานที่มากกว่าในพุทธบัญญัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ทำในลักษณะอาคารเอนกประสงค์ สามารถใช้งานได้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส

ผลการสำรวจรูปแบบอุโบสถวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสาน พบว่าอุโบสถแบบไทยประเพณีพบมากที่สุด โดยมักจะทำมุขยื่นหน้า-หลัง มีรูปแบบเทียบได้กับอุโบสถแบบ ก. ที่พระพรหมพิจิตรออกแบบ

ไว้ แสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลรูปแบบอุโบสถภาคกลาง หรือทำตามจารีตดั้งเดิม อย่างไรก็ตามจากการสำรวจทำให้เห็นถึงปัญหาการใช้งานอุโบสถแบบไทยประเพณี ในกรณีที่เป็นอุโบสถในวัดเล็กๆ จะพบว่าดูแลรักษาไม่ทั่วถึง เนื่องจากพระป่าส่วนใหญ่จะจำวัดแค่ปีสองปีแล้วจึงย้ายไปวัดอื่น อุโบสถจึงถูกปล่อยทิ้งร้าง ส่วนอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นส่วนใหญ่จะทำเป็นรูปทรงหอแจกหรือศาลาการเปรียญ เนื่องจากวัฒนธรรมการสร้างศาสนสถานของชาวอีสานว่ามักจะไม่สร้างอุโบสถแยกหรือบางวัดอาจใช้อุโบสถร่วมกัน (ติ๊ก แสนบุญ 2564:65) ดังนั้นวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสานจึงมักจะสร้างหอแจกเพื่อตอบสนองหลายหน้าที่ ทั้งศาสนาของพระสงฆ์ หรือจะใช้ในงานประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส โดยจะเห็นได้จากอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีรูปทรงอาคารเป็นหอแจกมักจะทำใบเสมาเพียง 1 ใบ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าอาคารหลังนี้เป็นอุโบสถสามารถทำสังฆกรรมได้ ส่วนอุโบสถอีก 3 รูปแบบได้แก่ อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย เป็นรูปแบบใหม่ที่ทำให้เห็นถึงอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จากตะวันตก ที่ใช้วัสดุและเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการเป็นอาคารที่ใช้งานได้หลากหลายมากขึ้น เป็นอาคารที่ไม่เน้นเรื่องการตกแต่ง แต่เน้นเรื่องของการใช้งานให้เหมาะกับคนจำนวนมาก หรือเน้นเรื่องประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลายนอกเหนือจากไว้ทำสังฆกรรม อีกทั้งยังพบว่าอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่และอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ยังคงธรรมเนียมการผูกสีมาซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการกำหนดขอบเขตอุโบสถ ปรากฏชัดเจนบริเวณรอบอุโบสถคล้ายกับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี

บทความนี้จึงมุ่งหมายศึกษางานศิลปกรรมเลือกศึกษาเฉพาะอุโบสถในวัดป่าภาคอีสานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งมีทั้งหมด 8 แห่ง ที่เกิดจากการรับอิทธิพลสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ สาเหตุ

ที่มุ่งศึกษาเฉพาะ 3 รูปแบบนี้เนื่องจากเป็นข้อค้นพบที่สำคัญที่ทำให้เห็นรูปแบบเฉพาะของงานศิลปกรรมวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคอีสาน อันเกิดจากช่างที่สร้างอุโบสถในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมตะวันตก พยายามปรับใช้ให้เข้ากับงานพุทธสถาปัตยกรรมซึ่งถือเป็นเรื่องแปลกใหม่ในเวลานั้น นอกจากนี้ยังทำให้เห็นมุมมองของคนในช่วงเวลานั้นที่มีต่อความต้องการอุโบสถนอกเหนือจากเป็นพื้นที่สังฆกรรม กระบวนการศึกษาอุโบสถในวัดป่าภาคอีสาน 3 รูปแบบนี้ เริ่มจากการสำรวจและหาข้อมูลภาคสนาม ประกอบการพิจารณาข้อมูลทางเอกสารอย่างหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรเพื่อหาจุดเริ่มต้นของการสร้างอุโบสถ จากนั้นใช้แนวคิดทฤษฎีงานสถาปัตยกรรมทั้ง 3 รูปแบบมาวิเคราะห์อิทธิพลสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ปรากฏในอุโบสถในวัดป่าภาคอีสาน

อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์

อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ เป็นการนำรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์มาใช้เป็นอุโบสถ โดยเริ่มแรกใช้กับอาคารทางการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วยการนำเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยและตะวันตกมาใช้ร่วมกัน เช่น การนำหลังคาไทยที่ตกแต่งด้วยเครื่องลำยองมาใส่บนอาคารผังตะวันตก (สมชาติ จึงสิริอารักษ์ 2553: 99-103) แต่ระยะหลังรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์มีการลดทอนลวดลายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา (ชาตรี ประกิตนนทการ 2550: 249) เป็นรูปแบบไม่นิยมที่จะตกแต่งประดับประดาฟุ่มเฟือย แต่จะเน้นความเรียบง่ายให้เหลือเพียงเค้าโครงของเส้นกรอบนอก ลวดลายที่เหลือเพียงเส้นทางเรขาคณิตที่เรียบง่าย เช่น การประยุกต์ซุ้มหน้าต่างแบบไทยให้เหลือเพียงซุ้มสามเหลี่ยมเรียบๆ อาคารเรียบง่าย ตรงไปตรงมา เน้นประโยชน์ใช้สอย ลดการประดับตกแต่งใช้องค์ประกอบทางสัญลักษณ์แทน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างจากไม้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

ในการสำรวจรูปแบบอุโบสถสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ในวัดป่าภาคอีสานทั้งหมด 3 วัด ได้แก่ วัดประชาชุมพลพัฒนาราม จังหวัดอุดรธานี วัดถ้ำผาปู่ จังหวัดเลย และวัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 2 อุโบสถวัดประชาชุมพลพัฒนาราม จังหวัดอุดรธานี

อุโบสถวัดประชาชุมพลพัฒนาราม (ภาพที่ 2) ไม่ทราบปี พ.ศ. ในการสร้าง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2544 ตำแหน่งใบเสมาอยู่ด้านหน้าทางเข้าอุโบสถอยู่ 1 ตำแหน่ง โดยทำเป็นใบเสมานั่งแท่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียวหลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 2 ตับ หลังคาด้านสกัดมีการทำซุ้มจั่วซ้อนกัน 2 ชั้น ตกแต่งหน้าบันด้วยลวดลายเทพนมกนกเปลว หลังคาด้านรี (ทิศเหนือ-ใต้) ทำซุ้มจั่ว 3 ซุ้ม โดยซุ้มจั่วตรงกลางจะใหญ่กว่าซุ้มจั่วที่ขนาบทั้งสองข้าง ซึ่งซุ้มข้างๆ จะทำเป็นซุ้มเล็กๆ คล้ายซุ้มประเจิด ไม่มีการตกแต่งลายหน้าบัน ด้านนอกอาคารตกแต่งเป็นผนังเรียบเกลี้ยง แต่ละด้านทำซุ้มจั่วซ้อน 2 ชั้น ยื่นออกมาจากอาคารรองรับด้วยเสากลมบัวแวง 4 เสา ภายในอาคารมีเสากลมบัวแวงเป็นเสาร่วมใน ช่องหน้าต่างรับแสงเปิดรับลมได้รอบอาคารและมีหน้าต่างติดตายรับแสงด้านบนผนังอาคาร

ภาพที่ 3 อุโบสถวัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

อุโบสถวัดป่าเขาน้อย (ภาพที่ 3) จากประวัติวัดระบุว่าเป็นอาคารอเนกประสงค์สร้างเมื่อ พ.ศ. 2528 มีขนาดกว้าง 10.5 เมตร ยาว 22 เมตร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2541 (กองพุทธศาสนา 2542: 542) ตำแหน่งใบเสมาเรียงด้านหน้าทางเข้าอุโบสถพบทั้งหมด 4 ใบ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว หลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 2 ตับ หลังคาทิศตะวันออกและตะวันตกทำชุ้มจั่วซ้อนกัน 2 ชั้น ตัวอาคารด้านนอกตกแต่งเรียบเกลี้ยง ผนังด้านทิศใต้ทำมุขยื่นเป็นหลังคาทรงจั่วมีเสากลม 2 ต้นรองรับชุ้ม หน้าบันทิศตะวันออกมีสัญลักษณ์งานฉลองศิริราชสมบัติครบ 50 ปี หน้าบันทิศตะวันตกไม่มีการตกแต่ง ภายในอาคารมีเสากลมเป็นเสาร่วมใน ช่องประตูหน้าต่างรับแสงเปิดรับลมได้รอบอาคาร และช่องแสงปิดตายเหนือหน้าต่าง

อุโบสถวัดถ้ำผาปู่ (ภาพที่ 4) จากประวัติวัดระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2520 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2511 (กองพุทธศาสนา 2535: 28) พบใบเสมานั่งแท่นอยู่ 1 ใบหน้าทางเข้าอุโบสถ เป็นอาคาร

ภาพที่ 4 อุโบสถวัดถ้ำผาปู่ จังหวัดเลย

คอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น ตัวอาคารด้านนอกตกแต่งเป็นผนังเรียบเกลี้ยง ผนังด้านทิศตะวันตกทำมุขยื่นมีเสากลม 4 ต้นรองรับ และเป็นผนังที่เป็นทางเข้าหลักอุโบสถ ส่วนทิศเหนือ-ใต้เป็นทางเข้ารอง ทิศตะวันออกทำเป็นเพียงช่องหน้าต่างไม่มีทางเข้าออก ส่วนชั้นสองทำระเบียงรอบตกแต่งด้วยลูกมะหวด ภายในอาคารมีเสากลมเป็นเสาร่วมใน ช่องประตูเป็นประตูเหล็กม้วน หน้าต่างรับแสงเปิดรับลมได้รอบอาคารทำจากไม้และติดเหล็กดัดเหนือหน้าต่างมีบล็อกช่องลม

จากอุโบสถทั้ง 3 แห่งพบว่าช่วงเวลาการสร้างอุโบสถอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2520-2528 ยกเว้นอุโบสถวัดประชาชุมพลพัฒนาราม ไม่พบปี พ.ศ. ที่สร้าง แต่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างก่อนทั้งอุโบสถวัดป่าเขาน้อยและวัดถ้ำผาปู่ เนื่องจากส่วนหลังคาเป็นจั่วทรงสูงที่มีการซ้อนชั้นและการลดชั้นของหลังคา ตามแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีที่เป็นต้นแบบการปิดจั่วด้วยปั้นลมคอนกรีต รวมถึงมีการทำตรีมุข ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมในช่วงทศวรรษ 2510 จึงเป็นไปได้ว่าอุโบสถแห่งนี้น่าจะสร้างก่อน ส่วนการทำสีมาของอุโบสถทั้ง 3 หลังไม่พบถึงความเคร่งครัดตามในคัมภีร์พุทธ

ศาสนา ทำเพียงใบสีมาอยู่ด้านหน้าอาคารเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าอาคารหลังนี้เป็นอุโบสถ ส่วนหน้าที่การใช้งานพบว่ามีการใช้งานนอกเหนือจากสังฆกรรม ได้แก่ การเจริญพระพุทธมนต์ แสดงธรรมเทศนา เป็นที่ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ เป็นสถานที่จัดงานวันครบรอบสำคัญของพระป่า งานทอดกฐิน จากการพบหน้าที่การใช้งานอาคารที่หลากหลายในอาคารหลังเดียวและพบใบเสมาเพียงใบเดียว ทำให้สันนิษฐานว่าอาคารทั้ง 3 หลังนี้ เดิมทีอาจทำหน้าที่เป็นศาลาการเปรียญแล้วจึงกำหนดให้เป็นอุโบสถเพื่อให้ทำสังฆกรรมได้ในภายหลัง หรือตั้งใจสร้างให้เป็นอาคารอเนกประสงค์ที่สามารถใช้ได้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส

รูปแบบอุโบสถแบบไทยประยุกต์วัดป่าภาคอีสานทั้ง 3 วัด ปรากฏลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ ได้แก่ การทำอาคารทรงเรียบ การใช้หลังคาทรงจั่ว การตกแต่งหน้าบันทรงจั่ว และการทำมุขยื่นผังออกมาด้านรีโดยมีเสารองรับมุขที่ยื่นออกมา ลักษณะดังกล่าวเป็นการผสมระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและการนำองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมารวมกัน โดยแบ่งออกเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมตะวันตกเริ่มจากการใช้ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาคารภายนอกตกแต่งแบบผนังเรียบเกลี้ยงซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมโมเดิร์น และการทำมุขยื่นออกมาบริเวณทางเข้าเป็นแบบแผนผังคลาสสิคที่สืบเนื่องมา

นอกจากนี้ยังพบเทคนิคเพิ่มเติมที่พบเห็นได้ทั่วไปในยุคนั้น คือการออกแบบอาคารให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศ โดยให้ความสำคัญกับด้านการใช้งานและการประหยัดมากขึ้น แต่โดยรวมยังคงความเป็นสถาปัตยกรรมเรียบง่าย โดยในช่วงเวลา พ.ศ. 2516-2525 อาคารจะนิยมใช้กระจกเป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร 2537: 61) เทคนิคดังกล่าวพบเห็นในอุโบสถแบบไทยประยุกต์ ได้แก่ เทคนิคเรื่องช่องแสง เช่น การใช้ช่องแสงปิดตายในอุโบสถวัดประชาชุมพลพัฒนาราม และเทคนิคเรื่องการรับลม เช่น การใช้บล็อกช่องลมอุโบสถวัดถ้ำผาปู่ นอกจากนี้ยังพบเรื่องการใช้ช่องประตูหน้าต่างรับ

แสงเปิดรับลมได้รอบอาคารด้วยการใช้กระจกหน้าต่างอย่างเช่นที่อุโบสถวัดประชาชุมพลพัฒนาราม และอุโบสถวัดป่าเขาน้อย

ส่วนองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่นำมาใช้ ได้แก่ การทำหลังคาและซุ้มจั่ว ซึ่งเหลือแค่เพียงเค้าโครงเส้นกรอบรอบนอก อย่างเช่นที่อุโบสถวัดประชาชุมพลพัฒนารามที่ตัดรายละเอียดของช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ส่วนจั่วหลังคาของอุโบสถวัดป่าเขาน้อยและอุโบสถวัดถ้ำผาปู่ ยังพอเห็นรายละเอียดของเครื่องลำยองเล็กน้อย แต่โดยรวมถูกลดทอนรายละเอียดเยอะเช่นกัน เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดของงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่พบมากที่สุดในอุโบสถไทยประยุกต์ คือ อุโบสถที่วัดประชาชุมพลพัฒนาราม ซึ่งนอกจากจะมีหลังคาจั่วและซุ้มจั่วแล้ว ยังพบว่ามีการทำบัวหัวเสาเป็นบัวแวง และทำฐานบัวรองรับอาคาร

การตกแต่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยด้วยใช้หลังคาทรงสูงร่วมกับการลดทอนความเป็นประเพณีให้น้อยลง เกิดจากปรับเพื่อให้เหมาะสมกับการก่อสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก (ชมชน ฟูสินไพบูลย์ และ ฮิโรชิ ทาเกยามา 2554: 313-314) ซึ่งเป็นอิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำให้รูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์หลังปี 2490 เป็นอาคารที่มีความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา เน้นประโยชน์ใช้สอย ลดการประดับตกแต่งลักษณะสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ใช้องค์ประกอบทางสัญลักษณ์แทน หรือทำให้จนเหลือเพียงโครงเส้นรอบนอก เป็นการรับอิทธิพลแนวความคิดในงานสถาปัตยกรรมแบบโมเดิร์นที่แพร่หลายในช่วงเวลานั้น รวมถึงข้อจำกัดของสถาปนิกที่จบการศึกษาจากต่างประเทศมีความรู้ความเข้าใจสถาปัตยกรรมไทยอย่างจำกัด ทำให้อาคารสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์เกิดความไม่ลงตัวไม่สอดคล้องกับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมสมัยแบบโมเดิร์นที่เผยแพร่ในช่วงเวลานั้น (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร 2554: 7)

อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

จุดเริ่มต้นการใช้งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทยเริ่มจากการที่สถาปนิกชาวไทยได้ไปศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อกลับจากการศึกษาได้มีโอกาสออกแบบกลุ่มอาคารทางราชการ โดยนำความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมตะวันตกจากการศึกษาที่เมืองนอกมาใช้ปฏิบัติเป็นกระบวนการอย่างมีขั้นตอน ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบประเพณีนิยม จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย (จีรศักดิ์ เกื้อสมบัติ 2561:62) แนวคิดหลักสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เน้นการออกแบบอาคารและสิ่งปลูกสร้างตามวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ใช้สอย โดยนิยมใช้วัสดุก่อสร้างอุตสาหกรรม เช่น เหล็ก คอนกรีตเสริมเหล็กและกระจก ร่วมกับเทคโนโลยีการก่อสร้างที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ทำให้ก่อสร้างได้รวดเร็ว รูปทรงอาคารมีความเรียบง่าย ตรงไปตรงมา มีองค์ประกอบที่ซ้ำกัน (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน 2559) งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ถูกนำมาใช้กับงานสถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา โดยช่วงเวลาดังกล่าว มีการเปิดรับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมตะวันตกด้วยการนำวัสดุและเทคโนโลยีมาใช้กับงานสถาปัตยกรรมไทย จึงทำให้เกิดเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่แสดงเอกลักษณ์ไทยในบริบทของสังคมสมัยใหม่ แตกต่างจากงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่แสดงลักษณะไทยแบบดั้งเดิมที่ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีต (วิมล สิทธิ์ หรยางกูร และคณะ 2558:1-12)

ในการสำรวจอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่พบในวัดป่าภาคอีสานมีทั้งหมด 3 วัด ได้แก่ วัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร วัดป่าบ้านค้อ จังหวัดอุดรธานี และวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี

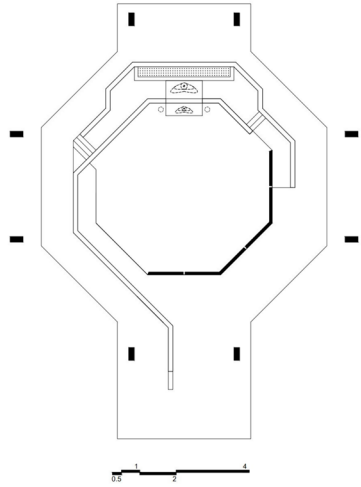
ภาพที่ 5 อุโบสถวัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร

อุโบสถวัดป่าอุดมสมพร (ภาพที่ 5) ตามประวัติการสร้างวัด อุโบสถสร้างเมื่อ พ.ศ. 2507 (กองพุทธศาสนา 2535: 362) ในขณะที่หนังสือสิมอีสานของวิโรฒ ศรีสุโร ระบุว่าอุโบสถสร้างเมื่อ พ.ศ. 2517 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก มีอุทกสีมารอบล้อมอุโบสถ แผนผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมโมเดิร์นคือเรียบง่ายตรงไปตรงมา มีมุขทางเข้าด้านหน้ายื่นออกมามีเสากลมรองรับหลังคา Slab ที่ยื่นรอบอาคาร หลังคาหลักอาคารเป็นแบบเพิงหมาแหงนลาดเอียงไปด้านหลังก่อบังสายตาด้วยแผงบังตา (Parapet) เพื่อจงใจให้ออกมาเป็นหลังคาเรียบแบนเมื่อมองจากระดับสายตา ภายในอาคารมีการทำหน้าต่างทุกช่วงเสา เหนือหน้าต่างเจาะแสงเพื่อดึงแสงธรรมชาติเข้าสู่อาคาร

ภาพที่ 6 อุโบสถวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี

อุโบสถวัดป่านานาชาติเริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2528 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2541 (ภาพที่ 6) ตำแหน่งใบเสมาอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของอุโบสถ รูปแบบอุโบสถออกแบบโดยอำนาจ คีตพรรณา มีแนวความคิดในการออกแบบว่า ให้อุโบสถกลมกลืนกับธรรมชาติป่าไม้ให้มากที่สุด มีความเยือกเย็น สงบ เรียบง่าย ประหยัด ไม่มีเสียงก้องสะท้อนเพื่อพระสงฆ์ใช้สวดสังฆกรรมต่างๆ และเนื่องจากวัดป่านานาชาติเป็นวัดที่ พระหลายเชื้อชาติ จึงตั้งออกแบบอุโบสถไม่เหมือนอุโบสถที่เห็นอยู่ทั่วไปคือ ไม่มีลายกนกลายไทยใดๆ ทั้งสิ้น แต่จะสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เลย โดยถือว่าศาสนาพุทธไม่ได้เป็นเพียงศาสนาที่เฉพาะสำหรับคนไทย เป็นศาสนาทั้งจักรวาลและพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนี้ไม่ใช่พระไทย แต่มาจากหลายเชื้อชาติด้วยกัน เพราะฉะนั้นการออกแบบโบสถ์จึงถือรูปร่างที่เป็นสากล เป็นวงกลมบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง ส่วนที่เป็นพื้นและหลังคาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้ออกแบบได้กล่าวไว้ว่า การที่ไม่ได้ออกแบบลายกนกนั้นไม่ได้แสดงว่าไม่มีจิตใจรักชาติ แต่ต้องการให้เห็นความกว้างของจักรวาลของพุทธศาสนา มากกว่าที่จะเอาชาติหนึ่งชาติใดมาตีตราไว้ (50 สถาปนิกไทย 2532: 133)

ภาพที่ 7 ผังอุโบสถวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี

ผังอุโบสถวัดป่านานาชาติเป็นผังแปดเหลี่ยม (ภาพที่ 7) เป็นอาคารเปิดโล่ง ด้านหน้ามีการทำผนังบังสายตาเพื่อความเป็นส่วนตัวและสงบในการทำสังฆกรรม พื้นที่ด้านข้างเปิดโล่ง มีการก่อกำแพงเตี้ยเพื่อนำสายตาและนำทางเข้าสู่อุโบสถ โครงสร้างหลักอาคารเป็นรูปทรงปิระมิด ใช้วัสดุคอนกรีตเสริมเหล็ก ส่วนด้านบนทำเป็นหลังคามุงด้วยกระเบื้องคอนกรีตแผ่นเรียบ ด้านข้างปล่อยโล่ง มีการทำยื่นชายคาโปร่งแสงทำจากกระจกที่มีโครงสร้างเป็นเหล็ก ผนังส่วนหลังพระประธานเป็นกระจก วัสดุตกแต่งอาคารและพื้นเป็นหินอ่อนเป็นหลัก ฝ้าเพดานตกแต่งด้วยไม้

ภาพที่ 8 อุโบสถวัดป่าบ้านค้อ จังหวัดอุดรธานี

อุโบสถวัดป่าบ้านค้อ (ภาพที่ 8) ในประวัติวัดระบุว่าศาลาการเปรียญสร้าง พ.ศ. 2531 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 20 เมตร ยาว 35 เมตร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2534 (กองพุทธศาสนา 2534: 176) ได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมาฝังลูกนิมิตแล้วเสร็จเมื่อปีพ.ศ.2535 จึงสันนิษฐานว่าแรกเริ่มอาคารหลังนี้เป็นศาลาการเปรียญ ภายหลังได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและประกอบพิธีฝังลูกนิมิตแล้วจึงได้กลายเป็น

อุโบสถ ปัจจุบันมีสีมานั่งแท่นล้อมรอบอุโบสถ 8 ตำแหน่ง

แผนผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีการยกระดับพื้น ผนังอาคารก่ออิฐฉาบปูน มีการทำประตูและหน้าต่างรอบอาคารโดยใช้วัสดุทำจากอลูมิเนียม หลังคาโครงเหล็กแบบถักเนื่องจากมีช่วงเสาที่กว้าง วัสดุมุงหลังคาเป็น Metal sheet มีการเจาะช่องแสงที่หลังคาเป็นระยะเพื่อให้แสงธรรมชาติเข้า ภายในท้ายอาคารประดิษฐานพระประธาน และมีอาสนะสงฆ์อยู่ด้านข้างหรือทิศเหนือของอาคาร พื้นอาคารทำจากหินอ่อน โดยรวมอุโบสถหลังนี้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เน้นการใช้วัสดุทันสมัย เช่น เหล็กใช้ทำหลังคา คอนกรีตใช้ทำเสา ทั้งนี้เพื่อการใช้งานและประหยัดในการก่อสร้าง แต่ยังคงพบว่ามีการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีบางส่วนมาใช้ เช่น การทำหลังคาจั่วและการทำปีกนกรอบอาคาร

จากอุโบสถทั้ง 3 แห่งพบว่าช่วงเวลาการสร้างอุโบสถอยู่ในช่วงประมาณทศวรรษที่ 2510–2530 รูปแบบอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมแบ่งออกเป็น 2 ยุค โดยอุโบสถวัดป่าอุดมสมพร จัดอยู่ในช่วงยุคทศวรรษที่ 2510 เป็นช่วงงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เรียกว่ารูปแบบโมเดิร์น เป็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบสากล มีรูปแบบเรียบๆ ตรงไปตรงมา ไม่มีลูกเล่นในการจัดองค์ประกอบอาคาร ตัวอาคารมีลักษณะเป็นกล่องที่มีเส้นหลังคาตัดเรียบ มีช่องหน้าต่างเรียงเป็นช่องอย่างสม่ำเสมอ และยังพบรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแนวเน้นปัจจัยแวดล้อมมาใช้ร่วม มีการยื่นชายคาซึ่งมักเป็นหลังคาแบบตัดตรงที่ได้ซ่อนหลังคาด้วยขอบโดยรอบ ในส่วนของหลังคาที่ซ่อนใช้ผนังบังหลังคา (parapet) จึงทำให้ดูเหมือนหลังคาแบน รวมถึงการเจาะช่องแสงเหนือหน้าต่างเพื่อดึงแสงเข้าสู่อาคารก็เป็นเทคนิคงานสถาปัตยกรรมแนวปัจจัยแวดล้อมเช่นกัน

รูปแบบอุโบสถวัดป่าบ้านค้อและวัดป่านานาชาติ จัดอยู่ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นช่วงที่งานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้ให้ความสำคัญแนวการออกแบบปัจจัยแวดล้อมให้กลมกลืนกับรูปแบบสถาปัตยกรรมใน

ภูมิภาค มีการทำรูปทรงหลังคาที่มีลักษณะปกคลุมที่มีมุมสูงลาด และทำหลังคากันสาดยื่นรอบอาคาร ทั้งนี้เพื่อการปกป้องอาคารจากสภาพแวดล้อมภายนอก รวมถึงความนิยมที่ทำอาคารสาธารณะในลักษณะใหญ่และอากาศถ่ายเท ในช่วงเวลานี้แนวคิดที่ออกแบบอาคารให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมจะทำอาคารภายนอกที่ปิดล้อมเพื่อกันความร้อน และสร้างความเป็นส่วนตัวของการใช้เนื้อที่ภายใน รวมทั้งการจัดให้มีคอร์ทโล่ง ภายในคอร์ทนี้จะช่วยกรองอากาศและแสงจากภายนอก แต่ทำให้เกิดความร่มเย็นภายในและสามารถใช้แสงธรรมชาติในอาคารได้ (ผุสดี ทิพทัส 2539: 191)

ในกรณีอุโบสถวัดป่านานาชาติ โครงสร้างหลักอาคารเป็นรูปทรงปิระมิด ใช้วัสดุคอนกรีตเสริมเหล็ก ส่วนด้านบนทำเป็นหลังคามุงด้วยกระเบื้องคอนกรีตแผ่นเรียบ ด้านข้างปล่อยโล่ง มีการทำยื่นชายคาโปร่งแสงทำจากกระจกที่มีโครงสร้างเป็นเหล็ก ทั้งหมดเป็นการออกแบบและใช้วัสดุที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม สิ่งที่น่าสนใจในอุโบสถวัดป่านานาชาติคือการออกแบบเน้นการใช้แนวความคิด (Concept) เรื่องของการไม่ยึดติดความเป็นชาติใดชาติหนึ่งตามชื่อวัด การใช้เรื่องแนวความคิด (Concept) เป็นสิ่งที่ไม่เคยปรากฏในงานอุโบสถไทยประเพณีการกำหนดแนวคิดในการออกแบบไม่ได้เป็นจารีตของการออกแบบงานไทยประเพณี ในกรณีอุโบสถแบบไทยประเพณีจะต้องคงตามระเบียบแบบแผนในการออกแบบตามเดิม ช่างจะต้องสร้างงานออกแบบในลักษณะสืบทอดแบบเดิมที่ทำตามกันมาไม่สามารถใส่ความคิดของตนลงไปในงาน ซึ่งตรงกันข้ามกับอุโบสถวัดป่านานาชาติที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ สถาปนิกใส่แนวความคิดเพื่อเป็นศูนย์กลางและเครื่องมือในการกำหนดรูปแบบอาคาร กำหนดหน้าที่ใช้งาน ด้วยการออกแบบที่ปฏิเสธงานประเพณีและออกแบบตีความใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับผู้ใช้งานที่เป็นพระสงฆ์ต่างชาติ การใช้แนวความคิดเพื่อออกแบบอุโบสถจึงถือว่าเป็นเรื่องใหม่ที่มีต่ออาคารทางศาสนา ซึ่งเกิดจากการใช้สถาปนิกที่ผ่านการศึกษาวิชาทางด้านสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกมาทำงานทางด้านพุทธสถาปัตยกรรม

ด้านเทคนิคการออกแบบที่พบในอุโบสถวัดป่านานาชาติ ได้แก่ เทคนิคการนำสายตาจากที่แคบสู่ที่กว้าง เริ่มจากการทำกำแพงเตี้ยยื่นออกมานอกอุโบสถเพื่อนำคนเข้าสู่ทางเดินที่บังคับในลักษณะทางแคบ หรือทำหน้าที่เป็นผนังบังสายตาเพื่อความเป็นส่วนตัวและสงบในสังฆกรรม เมื่อเข้าไปภายในจะพบพื้นที่กว้าง หรือจะเป็นเทคนิคการบังสายตาจากภายนอก โดยทำกำแพงก่อสูงแต่เซาะร่องยาวแนวตั้งเพื่อไม่ให้ดูอึดอัด เมื่อศึกษาภาพรวมอุโบสถแล้วจะพบว่าที่แห่งนี้เป็นการออกแบบโดยใช้แนวคิดและเทคนิคการออกแบบที่ใช้วิชาชีพสถาปนิก มีการกำหนดรูปแบบและการใช้งานแล้วจึงออกแบบให้สอดคล้อง แต่ในขณะที่อุโบสถวัดป่าบ้านค้ออาจใช้เพียงผู้รับเหมาหรือช่างก่อสร้างทั่วไปในการออกแบบหรือก่อสร้าง

ส่วนอุโบสถวัดป่าบ้านค้อในคราวแรกสร้างเป็นศาลาการเปรียญที่ใช้ประโยชน์เพื่อรองรับคนจำนวนมาก แต่มีการออกแบบให้ผนังก่ออิฐฉาบปูนเพื่อสร้างให้เป็นพื้นที่ปิด ไม่ให้บรรยากาศภายนอกเข้ามารบกวน ดังนั้นพื้นที่ภายในจึงจำเป็นต้องทำให้แสงเข้าได้หลายทาง โดยอาศัยแสงจากธรรมชาติเข้าหลายทิศทาง ได้แก่ ส่วนหลังคา ส่วนเหนือช่องหน้าต่าง และช่องหน้าต่าง

แนวคิดเรื่องโครงสร้าง วัสดุก่อสร้าง และเทคโนโลยีในงานสถาปัตยกรรม อุโบสถวัดป่าบ้านค้อมีการออกแบบที่คำนึงเรื่องโครงสร้างและการใช้พื้นที่ให้สอดคล้องกัน อาคารเป็นลักษณะศาลาการเปรียญที่เน้นเรื่องการรองรับคนเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนา ทั้งพระสงฆ์เพื่อใช้เรียนนักธรรมบาลีและฆราวาสทำบุญหรือถือศีลอุโบสถ ผังอาคารแบ่งตามประเภทการใช้สอย ประกอบด้วยพื้นที่โถงกลางประธานเป็นพื้นที่ใช้งานหลักสำหรับฆราวาสนั่งฟังธรรม ห้องเสาสุดท้ายถ้าเป็นศาลาการเปรียญจะมีธรรมาสน์ แต่เนื่องจากอาคารนี้เป็นอุโบสถด้วยจึงเปลี่ยนเป็นฐานชุกชีประดิษฐานพระประธาน ด้านขวาอาคารยกพื้นเป็นอาสน์สงฆ์สูงสำหรับเป็นพื้นที่ใช้งานของพระสงฆ์ ส่วนปลายของอาสน์สงฆ์ด้านที่ติดกับทางเข้าด้านหลังเว้นที่ว่างไว้หนึ่งห้องสำหรับเป็นที่เก็บสิ่งของ ห้องว่างตรงห้องเสาด้านสกัดด้านหน้าและสกัดด้านหลังทำหน้าที่เสมือนโถงทางเข้าอาคาร โดยด้านหน้าเป็นโถงทาง

เข้าสำหรับฆราวาส ส่วนด้านหลังเป็นโถงทางเข้าสำหรับพระสงฆ์

ดังนั้นโครงสร้าง วัสดุก่อสร้าง และเทคโนโลยีจึงจำเป็นต้องสัมพันธ์กับพื้นที่ใช้สอย อุโบสถวัดป่าบ้านค้อจึงทำส่วนโครงสร้างหลังคาเหล็กโครงถัก โดยการนำเหล็กมาประกอบด้วยกันเป็นโครงสร้างรูปทรงเรขาคณิต ประกอบไปด้วยจันทัน ขื่อ ค้ำยันในแนวดิ่ง ค้ำยันในแนวเอียง การทำหลังคาเหล็กโครงถักนิยมไปใช้งานโครงสร้างทางวิศวกรรม และสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ เช่น โครงหลังคาหอประชุม โครงหลังคาสนามกีฬาในร่ม โครงหลังคาอาคารอเนกประสงค์ มีคุณสมบัติคงทนต่อแรงต่างๆ ได้ ประกอบติดตั้งได้เร็ว อีกทั้งยังเหมาะสำหรับโครงสร้างช่วงพาดกว้างหรือโครงสร้างช่วงยาวในอาคารขนาดกลาง-ใหญ่พิเศษได้ ซึ่งโครงสร้างไม้มีข้อจำกัดและทำได้ยาก

จากตัวอย่างอุโบสถทั้ง 3 ที่ เห็นถึงการใช้งานอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ว่า มีทั้งตั้งใจเป็นพื้นที่สังฆกรรมด้วยการทำเทคนิคการออกแบบเพื่อให้เกิดพื้นที่ปิดล้อมเกิดความสงบขณะปฏิบัติ และเป็นพื้นที่อเนกประสงค์เพื่อรองรับคนและกิจกรรมที่หลากหลาย ส่วนเรื่องการทำสีมามีการทำทั้งสีมาบกและสีมาน้ำโดยเห็นชัดเจนว่าทำสีมาตามคัมภีร์ในพุทธศาสนา ไม่ใช่ทำสีมาขึ้นเพื่อเป็นเพียงสัญลักษณ์

อุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

หลังจากอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยเป็นช่วงเวลาเดียวกับเกิดสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ด้วยพื้นฐานสังคมไทยมีการปรับตัวอยู่เสมอๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรมผสม ดังนั้นเมื่ออิทธิพลภายนอกเข้ามาจึงเป็นเรื่องยากที่จะคงรูปแบบเดิมไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมไทยประเพณีและสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ถูกจำกัดให้ใช้เฉพาะบางอาคาร สถาปนิกไทยและนักวิชาการจึงได้หาทางออกจนได้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย คือรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เน้นเอกลักษณ์ไทยด้วยบรรยากาศ (วิมล

สิทธิ์ หรยางกูร 2536: 309) ต้องการและเน้นเอกลักษณ์ไทยเฉพาะส่วนมีองค์ประกอบบางส่วนสื่อถึงลักษณะไทย แต่รูปแบบทั่วไปยังคงเป็นแบบแนวโมเดิร์น (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ 2558: 2-21)

ในการสำรวจอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่พบในวัดป่าภาคอีสานมีทั้งหมด 2 วัด ได้แก่ วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี และวัดป่าศรัทธารวม จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 9 อุโบสถวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี

อุโบสถวัดหนองป่าพง (ภาพที่ 9) เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2518 สร้างเสร็จ พ.ศ. 2519 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2517 (กองพุทธศาสนา 2538: 398) ตำแหน่งใบเสมาล้อมรอบอุโบสถ 8 ตำแหน่ง หลวงปู่ชาได้ให้แนวคิดการออกแบบอาคารอุโบสถ ให้สร้างพอคุ้มแดดคุ้มฝน ไม่จำเป็นต้องมีเครื่องประดับให้สิ้นเปลืองแต่อย่างใด และได้วางหลักในการสร้างอุโบสถว่า ตั้งอยู่บนเนินดินคล้ายภูเขา ให้พื้นโบสถ์ยกลอยสูงขึ้นจากพื้นดิน พื้นโบสถ์ส่วนที่ลอยขึ้นนี้จะใช้เป็นถังเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ให้เข้ากับธรรมชาติมากที่สุด เรียบง่าย แข็งแรง ทนทาน ประหยัด ให้มีขนาดกว้างใหญ่

สำหรับพระภิกษุใช้ร่วมสังฆกรรมได้อย่างน้อย 200 รูป ให้มีเครื่องตกแต่งสิ้นเปลืองน้อยที่สุดไม่ควรมีช่อฟ้า ใบระกา ไม่ต้องมีผนัง ประตู หน้าต่าง และฝนสาดไม่ถึง คณะศิษยานุศิษย์และกรรมการวัดได้นำข้อคิดของหลวงปู่ชาไปปรึกษาหารือและได้มอบหมายให้อาจารย์บำเพ็ญ พันธุ์รัตนอิสระ อาจารย์แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษานครราชสีมา เป็นทั้งสถาปนิกและวิศวกรอำนวยการสร้าง (ฐิตานันท์ สถิตย์ธรรม 2556: 59-60)

ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีการยกพื้นสูง ชั้นล่างใช้เป็นที่เก็บน้ำ ผังอุโบสถทำเป็นอาคารเปิดโล่ง มีการกั้นผนังบางส่วนได้แก่ผนังทางเข้าและผนังด้านหลังพระประธาน โครงสร้างเสา–คาน หลังคาเป็นแบบหล่อคอนกรีตขึ้นรูปทั้งผืน โครงสร้างหลังคาเลียนแบบโครงสร้างตามอุโบสถไทยประเพณีแต่ไม่มีขื่อ ใช้คอนกรีตหล่อขึ้นรูปแทนทั้งหมด ทำโครงสร้างหลังคาดูเบาไม่หนักและดูอ่อนช้อยสวยงาม และมีการใช้เทคนิคคานยื่น (cantilever beam) บริเวณด้านหน้าและด้านข้างอุโบสถ มีเทคนิคการใช้แสงโดยนำแสงจากธรรมชาติตรงพระประธานและผนังด้านข้างเปิดโล่ง ทำให้แสงจากภายนอกเข้ามาได้ทุกทางและยังสามารถระบายอากาศได้ดี วัสดุตกแต่งประกอบด้วยพื้นอุโบสถทำด้วยหินอ่อน มีหินล้างร่วมกับกระเบื้องตกแต่งทางเดินด้านนอกและใช้หินกาบตกแต่งผนัง พื้นที่ด้านนอกอุโบสถได้แก่เสารับมุขและเสารับปีกตกแต่งด้วยกระเบื้องด่านเกวียน ด้านหลังพระประธานตกแต่งด้วยโมเสกสีเหลือง ซุ้มเหนือพระประธานตกแต่งด้วยซีเมนต์แผ่นหล่อขึ้นรูปเป็นลวดลายต้นโพธิ์

อุโบสถวัดป่าศรัทธารวมสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2533 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2532 (กองพุทธศาสนา 2538: 316) ใบเสมาล้อมรอบอุโบสถ 8 ตำแหน่ง ผังอุโบสถเป็นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าเพิ่มมุขหน้าหลัง โครงสร้างเป็นระบบเสา-คานวัสดุเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาเป็นโครงสร้างที่ทำจากวัสดุคอนกรีตเสริมเหล็กมุงด้วยกระเบื้องคอนกรีตซ้อน 2 ตับ เครื่องลำยองมีเพียงช่อฟ้า มีการยื่นชายคาด้านข้างสองข้างรองรับ

ด้วยเสาที่ตกแต่งด้วยอิฐมอญ ทางด้านสกัดทิศตะวันออกมีประตูทางเข้า 1 ช่อง ทิศตะวันตกมีประตูทางเข้า 2 ช่อง หน้าบันตกแต่งด้วยกระเบื้องดินเผาทิศตะวันออกทำเรื่องราวพุทธประวัติตอนปฐมเทศนา ทิศตะวันตกทำเรื่องราวพุทธประวัติตอนท้าวสักเทวราชดีดพิณสามสาย ซุ้มประตูหน้าต่างนอกอาคารหล่อคอนกรีตขึ้นรูปเป็นกล่อง ภายในอุโบสถผนังด้านล่างบางส่วนตกแต่งด้วยหินอ่อน มีการเจาะช่องหน้าต่างวัสดุเป็นกระจกกรอบอลูมิเนียมตามช่วงเสา เหนือช่องหน้าต่างเป็นบล็อกช่องลม

จากอุโบสถทั้ง 2 แห่ง พบว่าช่วงเวลาการสร้างอุโบสถอยู่ในทศวรรษที่ 2520-2530 รูปแบบอุโบสถทั้งสองแห่งเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่ผสมระหว่างการนำรูปแบบอุโบสถไทยประเพณี สิมอีสาน มาออกแบบโดยใช้เทคโนโลยีทันสมัยร่วมกับวัสดุพื้นถิ่น เนื่องจากอุโบสถรูปแบบนี้ได้นำแนวทางอุโบสถไทยประเพณีมาสร้าง ดังนั้นตำแหน่งการวางใบสีมาจึงทำเหมือนกับใบสีมาที่ใช้กับอุโบสถไทยประเพณี รวมถึงหน้าที่การใช้งานที่ไว้สำหรับให้พระสงฆ์ทำสังฆกรรม อย่างไรก็ตามจากการใช้แนวคิดสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เรื่องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อาคารให้ได้มากที่สุด อย่างเช่นในกรณีสร้างถังเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ไว้ใต้อุโบสถ เป็นสิ่งที่เพิ่มเติมจากแนวทางเดิมอย่างอุโบสถไทยประเพณีที่เคยทำมา

องค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอุโบสถไทยประเพณีเริ่มจากส่วนหลังคาที่ทำซ้อนกัน การทำปีกนกมีเสารองรับ การทำมุขยื่นหน้าหลัง ภายในอาคารยังคงมีพระประธานอยู่ท้ายวิหาร ส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสิมอีสานคือการทำหลังคาที่ลาดต่ำ รวมถึงการตกแต่งด้วยเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่เสารับมุขและเสารับปีกอุโบสถวัดหนองป่าพง และหน้าบันอุโบสถวัดป่าศรัทธารวม ที่มาของการนำเครื่องปั้นดินเผามาประดับตกแต่งศาสนสถานรวมถึงอาคารอื่น เกิดจากการเข้ามาของเทคโนโลยีในช่วงเวลานั้น ทำให้เกิดการประยุกต์เทคโนโลยีมาใช้กับวัสดุท้องถิ่น ซึ่งในเวลานั้นงานหัตถกรรมที่บ้านด่านเกวียนนครราชสีมา มีการผลิตเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้าน สถาปนิกและอาจารย์ ได้แก่ แสงอรุณ รัตน

กสิกร และวทัญญู ณ ถลาง นำกระเบื้องดินเผากระเบื้องเซรามิคมาใช้ปูพื้นหรือบุผนัง ต่อมาวิโรฒ ศรีสุโร ได้มาจับธุรกิจด้านนี้เข้ามาช่วยในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (ผุสดี ทิพทัส 2540: 103) โดยวิโรฒก็ได้นำกระเบื้องดินเผามาทำเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติด้านนอกอุโบสถแทนการทำภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา สาเหตุที่ต้องไว้ด้านนอกเกิดจากการใช้วัสดุที่มีสีเข้มและต้องใช้แสงแดดส่องจึงจะสามารถมองเห็นได้ อีกทั้งการแสดงภาพเล่าเรื่องไว้ด้านนอกอุโบสถเป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไปในฮูปแต้มอีสาน (ภารณี อินทร์เล็ก 2562: 117) ดังนั้นการนำเครื่องปั้นดินเผามาทำภาพเล่าเรื่องทั้งที่อุโบสถวัดหนองป่าพง และวัดป่าศรัทธารวม จึงเป็นแนวทางที่ต้องการสื่อความเป็นสิมอีสานคล้ายกับที่วิโรฒได้ทำไว้

ลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่พบในอุโบสถวัดหนองป่าพง คือ การทำให้อุโบสถดูเบา ลอยตัว เห็นจากหลังคาทำด้วยเทคนิคแบบหล่อคอนกรีตขึ้นรูปทั้งผืนเหมือนที่วัดศาลาลอย การทำเทคนิคเช่นนี้ทำให้หลังคามีความต่อเนื่องเป็นชิ้นเดียวกันและขึ้นรูปได้ตามต้องการ ทำให้เกิดลักษณะเบา ลอยตัว รวมถึงโครงสร้างการถ่ายน้ำหนักลดทอนองค์ประกอบโครงสร้างสถาปัตยกรรมไทย ช่วยเสริมให้อาคารดูเบาลง นอกจากนี้การใช้เทคนิคคานยื่น (cantilever beam) บริเวณรอบนอกอุโบสถก็ช่วยให้คอนกรีตที่เป็นวัสดุเมื่อขึ้นรูปจะดูหนักเปลี่ยนเป็นเบาลง วัสดุที่ใช้ก็สอดคล้องกับรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ได้แก่ หินอ่อน ทรายล้าง โมเสก จุดเด่นของวัสดุเหล่านี้จะให้ความธรรมชาติ ดูแลรักษาง่าย แทนการประดับตกแต่งประดาอย่างที่เคยทำในสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ส่วนเรื่องการออกแบบที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศเริ่มจากการทำอุโบสถเปิดโล่งไม่ทำผนัง ทำให้ลมถ่ายเทได้ ส่วนเทคนิคเรื่องแสง ใช้วิธีเปิดช่องแสงบริเวณเหนือหน้าต่างเพื่อดึงแสงจากธรรมชาติเข้ามา

ส่วนอุโบสถวัดป่าศรัทธารวมมีความคล้ายคลึงกับอุโบสถวัดศาลาลอยอย่างมาก (ภาพที่ 10) โดยเฉพาะการทำเทคนิคการทำซุ้มหน้าต่างและประตูเป็นลักษณะกล่องคอนกรีต รวมถึงการตกแต่งภายนอกอย่างการทำ

ภาพที่ 10 เปรียบเทียบรูปแบบอุโบสถวัดป่าศรัทธารวม จังหวัดนครราชสีมา และอุโบสถวัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา

กำแพงแก้วรูปดอกบัว และการตกแต่งหน้าบันด้วยกระเบื้องดินเผา แต่จากการสังเกตอุโบสถวัดป่าศรัทธารวมไม่ได้ทำเทคนิคการทำหลังคาและเทคนิคการนำแสงเข้าท้ายวิหารแบบเดียวกันกับวัดศาลาลอย ดังนั้นอุโบสถวัดป่าศรัทธารวมเป็นเพียงการนำรูปแบบมาใช้เท่านั้น จึงไม่ค่อยเห็นงานที่เป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยเท่าวัดศาลาลอย หรืออาจเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยแบบเน้นแนวเอกลักษณ์ไทยเฉพาะส่วนของอาคาร เพราะฉะนั้นส่วนที่บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ไทยมากที่สุดในอุโบสถวัดป่าศรัทธารวม คือส่วนหน้าจั่วที่มีการทำเครื่องลำยองที่ลดทอนเหลือเพียงช่อฟ้าและทำปั้นลมปิดจั่วประยุกต์เป็นแผ่นคอนกรีตเรียบ ภายในอาคารยังพบการตกแต่งที่ใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น หินอ่อน และกรอบอลูมิเนียมใช้ทำกรอบหน้าต่าง ส่วนแนวทางการออกแบบที่คำนึงเรื่องสภาพแวดล้อมหรือภูมิอากาศ ใช้หน้าต่างเพื่อดึงแสงเข้ามาและเพื่อให้ลมถ่ายเท นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้บล็อกช่องลมร่วมด้วย

สรุป

อุโบสถวัดป่าอีสานช่วงทศวรรษ 2510-2530 ที่ได้รับอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ดังปรากฏในอุโบสถรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ และสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย เป็นการสะท้อนถึงความสำคัญของบทบาทสถาปนิกที่เป็นผู้เปลี่ยนขนบธรรมเนียมการสร้างอุโบสถแบบไทยประเพณี เป็นการสร้างอาคาร

ที่ตอบสนองการใช้งาน ด้วยการนำรูปแบบ เทคนิค และเทคโนโลยีงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มาใช้ ทำให้เห็นถึงแนวคิดและรูปแบบศิลปกรรมอุโบสถวัดป่าว่า อุโบสถที่ได้รับอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จะเน้นการใช้งานตามวัตถุประสงค์ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ซึ่งแต่เดิมอุโบสถเป็นอาคารสำหรับประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ แต่เนื่องจากสถานที่ตั้งของวัดป่าอยู่ในที่ห่างไกลจากชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการออกแบบเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายมากขึ้น เช่น สามารถเก็บน้ำได้ หรือแม้กระทั่งรองรับคนจำนวนมากได้ รวมถึงการออกแบบเพื่อการประหยัดพลังงาน ดังนั้นหากใช้รูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีอาจไม่ตอบโจทย์การใช้งานเหล่านี้ งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ด้วยรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่มีการตกแต่งที่สร้างภาระการดูแลรักษา จึงเป็นทางเลือกที่ถูกนำมาใช้

อย่างไรก็ตาม จากรูปแบบทั้ง 3 แบบ ไม่ได้ปฏิเสธงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีไปอย่างสิ้นเชิง จะเห็นได้ว่ารูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์และงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย มีการนำองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาใช้ในเชิงตกแต่งด้วยรูปทรงที่เรียบง่ายมากขึ้นเพื่อให้เข้ากับงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ส่วนงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ปรากฏในเชิงแนวคิดและตีความออกมาในรูปแบบใหม่ผ่านการใช้วัสดุที่ทันสมัย เช่น ในงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมีการทำปีกนกรอบหลังคา ในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ทำรูปทรงหลังคาที่มีลักษณะปกคลุมที่มีมุมสูงลาด และทำหลังคากันสาดยื่นรอบอาคารแทน ดังนั้นกล่าวโดยสรุปว่างานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในอุโบสถวัดป่าภาคอีสาน เป็นการใช้ความทันสมัยของรูปแบบ วัสดุ และเทคโนโลยีมาปรับใช้กับงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ที่เน้นไปทางการใช้ประโยชน์จากตัวอาคารให้ได้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การศึกษางานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในอุโบสถวัดป่าในภาคอีสานครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ควรเพิ่มพื้นที่การศึกษาให้ขยายทั้งภูมิภาค รวม

ถึงสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องถึงการออกแบบ การก่อสร้าง การใช้งาน และการดูแลรักษาอุโบสถเหล่านี้ว่าแต่ละวัดใช้เทคนิคและวิธีการเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการอ้างอิงสำหรับผู้ที่สนใจได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กองพุทธศาสนสถาน, 2534. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 10**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____, 2535. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 11**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____, 2538. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 14**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____, 2542. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 17**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

จีรศักดิ์ เกื้อสมบัติ, 2561. "โมเดิร์น: แนวคิดเรื่องฟังก์ชันในงานสถาปัตยกรรมไทยยุคโมเดิร์น พ.ศ. 2510-2530." วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชมชน ฟูสินไพบูลย์ และ ฮิโรชิ ทาเกยามา, 2554. "พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ. 2552." **หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย** (7): 309-340.

ชาตรี ประกิตนนทการ, 2550. **การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ฐิตานันท์ สถิตย์ธรรม (บรรณาธิการ), 2556. **จ.บ.พ.+ความสุข+ความทรงจำ+เส้นทางวิชาชีพแห่งธรรม**. นครราชสีมา: โรงพิมพ์โจเซฟ.

ติ๊ก แสนบุญ, 2564. "หอแจกอีสาน : พัฒนาการทางสังคมและความเปลี่ยนแปลง." ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติ มอบ. วิจัย ครั้งที่ 15** (หน้า 62-73). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 22-23 กรกฎาคม 2564.

ผุสดี ทิพทัส, 2539. **สถาปนิกสยาม: พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ. 2475-2537) เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: สถาปนิกสยาม.

_____, 2540. "สัมภาษณ์ 10 คำถาม กับอาจารย์วทัญญู ณ ถลาง." **อาษา** 98-103.

ภารณี อินทร์เล็ก, 2562. "อุโบสถวัดศาลาลอย: งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในพุทธสถาปัตยกรรม." **หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย** 16 (1): 102-121.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539. **พระไตรปิฎก เล่ม 7: พระวินัยปิฎกเล่ม 7 จุลวรรค ภาค 2**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554. "การสร้างสรรค์มรดกวัฒนธรรม: สู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย." **วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง** (1): 1-20.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.

_____, 2537. "พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต." **อาษา** (29): 75-82.

_____, 2558. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และ พระชัยวรวงศ์ อิทฺธิมนฺโต (ณ เชียงใหม่), 2565. “วิหารในพระไตรปิฎก: มูลเหตุการสร้าง ความหมาย และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม.” **วารสารปณิธาน** 18 (2): 164-191.

สมชาติ จึงสิริอารักษ์, 2553. **สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2480**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2559. **สารานุกรมสถาปัตยกรรมศาสตร์และการก่อสร้าง หมวดประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

50 สถาปนิกไทย, 2532. กรุงเทพฯ: เดอะมีเดีย มาร์ท.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2528. “แผนภาพตัวแบบการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทย.” **หน้าจั่ว** 5: 43-54.

อาษา คำภา, 2557. “พระป่า ธรรมยุตอีสานในบริบททางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นช่วงพุทธศตวรรษที่ 25.” ใน **ท้องถิ่นนิยม: นิยมท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น** (หน้า 167-208). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา.